

Het effect van het ouderschapsplan op internaliserende en externaliserende problemen bij kinderen van gescheiden ouders.

Masterthesis

Universiteit Utrecht

Masteropleiding Pedagogische Wetenschappen

Masterprogramma Orthopedagogiek

Studenten:

Annelies Groothuis (3699706)

Fleur van Tilborg (3929884)

Begeleidster:

Mw. Dr. I. E. van der Valk.

Tweede beoordelaar:

Dhr. C. van Lissa

Datum inleveren eindversie:

30-05-2014

Voorwoord

Voor u ligt het onderzoek “het effect van het ouderschapsplan op internaliserende en externaliserende problemen bij kinderen van gescheiden ouders”. Dit onderzoek is geschreven naar aanleiding van de afronding van onze master Orthopedagogiek aan de Universiteit Utrecht. Het onderwerp scheiding vinden wij beide een zeer interessant onderwerp. Tijdens de opleiding, in het werkveld maar ook in ons privé-leven komt het onderwerp echtscheiding bijna dagelijks aan bod. Maar vanwege de laatste ontwikkelingen, zoals de invoering van het ouderschapsplan, waren wij vooral geboeid door dit onderwerp. Het leek ons interessant om hier dieper in te duiken, voor ons eigen leerproces maar ook om een bijdrage te leveren aan de maatschappij.

In dit onderzoek hebben wij intensief samengewerkt. Er is een verdeling gemaakt tussen de onderdelen internaliserende problemen en externaliserende problemen. Annelies heeft internaliserende problemen onderzocht en Fleur heeft externaliserende problemen onderzocht. In de inleiding en resultaten hebben we ieder geschreven over de gekozen problematiek. Fleur heeft daarnaast het onderdeel ‘Echtscheiding definitie en cijfers’ en het onderdeel ‘Het ouderschapsplan’ geschreven. Annelies heeft daarnaast het onderdeel ‘De rol van ouderlijke conflicten en ouder-kind relatie’ geschreven. We hebben gezamenlijk de introductie, dit onderzoek, methoden en de conclusie geschreven waarbij ieder verantwoordelijk bleef voor haar eigen onderwerp.

Tot slot willen wij een aantal mensen bedanken voor hun bijdrage aan dit onderzoek. Allereerst willen wij onze thesisbegeleidster Inge van der Valk bedanken voor de fijne samenwerking. We hebben ten alle tijde vragen mogen stellen en veel mogen leren van haar expertise op het gebied van scheiding. Ook hebben we steeds gerichte feedback mogen ontvangen waardoor we weer op weg konden. Daarnaast willen we onze tweede beoordelaar dhr. C. Lissa bedanken voor het nakijken van de thesis. Als laatste gaat onze dank uit naar de moeder van Annelies die onze thesis heeft nagelezen en taalfouten er uit heeft gehaald.

Samenvatting

Achtergrond: In 2009 is het verplicht gesteld om een ouderschapsplan op te stellen als ouders gaan scheiden. De doelstelling van het verplichte ouderschapsplan is conflicten over opvoedings- en verzorgingstaken met betrekking tot de kinderen te beperken en daarmee het functioneren en welbevinden van kinderen na scheiding beter te beschermen. **Doel:** Het onderzoeken van verschillen in internaliserende en externaliserende problemen bij jongeren waarvan de ouders gescheiden zijn voor en na de invoering van het ouderschapsplan. Vervolgens is ook onderzocht of er hierbij sprake is van sekseverschillen. **Methode:** Data zijn verzameld middels een cross-sequentiële survey: Scholieren en Gezinnen 2006-2013. De scholieren werden onderverdeeld in twee groepen: een groep waarvan de scheiding van ouders tussen 2005 en 2008 heeft plaatsgevonden en een groep waarvan de scheiding van de ouders tussen 2010 en 2013 heeft plaatsgevonden. Bij beide groepen was de duur sinds scheiding maximaal 4 jaar. De dataset bevat 333 scholieren, waarvan 157 jongens en 175 meisjes. Door middel van de CDI, SCARED en de SDQ zijn internaliserende problemen gemeten. Externaliserende problemen zijn gemeten met een deel van DIAS en een zelfrapportage vragenlijst voor delinquentie. **Resultaten:** Kinderen waarvan de ouders na invoering van het verplichte ouderschapsplan gescheiden zijn, vertonen significant meer internaliserende problemen dan kinderen die een scheiding hebben meegemaakt voor de invoering van het ouderschapsplan. Dit geldt voor zowel jongens als meisjes en er blijkt geen interactie-effect te zijn van sekse en ouderschapsplan op de mate van internaliserend gedrag. Wat betreft externaliserende problemen blijkt er geen verschil te zijn voor of na de invoering van het ouderschapsplan. **Conclusie:** De invoering van het verplichte ouderschapsplan heeft niet gezorgd voor een afname van problemen van kinderen na scheiding. Wellicht heeft de toename van ouderlijke conflicten na invoering van het ouderschapsplan invloed op de mate van problemen bij kinderen na scheiding

Abstract

Background: Since 2009 it is required by law to make a parenting plan when parents with children file for a divorce in the Netherlands. The aim of this mandatory parenting plan is limiting conflicts over parenting and care tasks related to the children, and indirectly better protect child functioning after divorce. **Aim:** To investigate differences in internalizing and externalizing problems in young people whose parents are separated before and after the implementation of the parenting plan after divorce. In addition, possible gender differences in adjustment problems of children from divorced parents before and after the parenting plan

were examined. **Method:** Data were collected through a cross-sequential survey: 'Students & Families 2006-2013' ['Scholieren & Gezinnen 2006-2013']. The students were divided into two groups: one group in which parents' divorce took place between 2005 and 2008 (before mandatory parenting plan), and a group of which the separation of their parents took place between 2010 and 2013 (after the mandatory parenting plan). with the dataset consists of 333 students, 157 boys and 175 girls. Internalizing problems were measured through the CDI, SCARED, and the SDQ(sub scale emotional problems). For externalizing problems we used a part of DIAS and a self-report questionnaire for delinquency. **Results:** Children whose parents divorced after the mandatory parenting plan showed significantly more internalizing, but not externalizing, problems compared to children from divorced parents before the mandatory parenting plan. There is no significant interaction effect between the introduction of the parenting plan and child gender. Therefore, boys and girls show the same increased amount of internalizing problems after introduction of the mandatory parenting plan after divorce. **Conclusion:** The introduction of the mandatory parenting plan has not led to a decrease in problems of children after divorce. Perhaps the increase in parental conflict after the introduction of the parenting plan affects the extent of problems in children after divorce. **Keywords:** Divorce, parenting plan, externalizing problems, internalizing problems, children.

Introductie

Echtscheiding komt vaak voor in de westerse wereld. Het scheidingspercentage in Nederland was in 2012 37% (CBS, 2013). Bij veel van deze scheidingen zijn kinderen betrokken. In Nederland is er sprake van een groot aantal thuiswonende kinderen die te maken krijgen met scheiding (Spruijt, 2009). De meeste kinderen hebben enige last van de scheiding van hun ouders (Van der Valk & Spruijt, 2013). Dit zijn zowel internaliserende, externaliserende, academische als sociale problemen (Amato, 2006; Dykstra, 2000; Laumann-Billings & Emery, 2000). Onderzoek laat zien dat een deel van de problemen van kinderen na scheiding wordt veroorzaakt door conflicten tussen ouders. Ook is uit onderzoek bekend dat er vaak problemen voorkomen rondom zorg en verdeling van verantwoordelijkheden tussen ouders, waardoor kinderen problemen kunnen ervaren (Spruijt & Kormos, 2010; Van der Valk & Spruijt, 2004).

Op 1 maart 2009 is de Wet bevordering voortgezet ouderschap en zorgvuldige scheiding in werking getreden (Van der Valk & Spruijt, 2013). In dit plan worden alle zaken opgenomen die betrekking hebben op het ouderschap. Met het wettelijke invoeren van het ouderschapsplan wordt beoogd dat er meer frequent contact tussen kinderen en hun vaders ontstaat en dat ouderlijke conflicten afnemen. Als gevolg hiervan werd verwacht dat internaliserende en externaliserende problemen bij kinderen zouden afnemen.

Na de wettelijke invoering van het ouderschapsplan in 2009, wordt in dit onderzoek de vraag gesteld of de beoogde effecten ook inderdaad bereikt lijken te worden. Onderzocht zal worden of er een verschil is in internaliserende en externaliserende problemen van kinderen bij scheidingen voor 2009 (zonder een ouderschapsplan) en bij scheidingen na 2009 (met een verplicht ouderschapsplan). Hierbij zal tevens gekeken worden of sekse hierin een rol speelt. In onderstaande paragrafen zal een beschrijving worden gegeven van de theoretische en empirische achtergrond van dit onderzoek, waarna zal worden ingegaan op de exacte onderzoeksvragen en verwachtingen.

Echtscheiding definitie en cijfers

Scheiding wordt omschreven als de beëindiging van een relatie tussen twee samenlevende partners. Het gaat dan om een relatie zoals een huwelijk, geregistreerd partnerschap of samenwonen (Nederlands Jeugdinstituut, 2013). Een scheiding betekent voor kinderen vooral verlies van het vertrouwde gezin als een veilige basis en van de dagelijkse aanwezigheid van beide ouders (Rijksoverheid, 2009a; Spruijt & Kormos, 2010). Kinderen moeten afscheid nemen van het samenzijn in het gezin (van den Berg, 2010). Bij 25% van de kinderen van gescheiden ouders is er na de scheiding geen contact meer met de uitwonende

ouder (Spruijt et al., 2002). Ook zijn ouders – met name de eerste tijd na de scheiding - vaak zo druk bezig met hun eigen problemen dat er weinig aandacht voor de kinderen overblijft (Rijksoverheid, 2009a).

Jaarlijks zijn er in Nederland naar schatting 70.000 thuiswonende kinderen die te maken krijgen met scheiding van hun ouders (Spruijt, 2009). Wetenschappelijk onderzoek heeft aangetoond dat een scheiding van ouders kleine negatieve gevolgen heeft voor kinderen. In vergelijking met kinderen die opgroeien in intacte gezinnen, hebben scheidingskinderen een verhoogd risico op het ontwikkelen van problemen (o.a. Amato, 2000; Amato, 2001; Amato, 2010; Kelly & Emery, 2003; van der Valk, 2004; Spruijt, 2010). Uit het onderzoek van Van der Valk, Spruijt, de Goede, Maas & Meeus (2004) blijkt dat dit zowel geldt voor internaliserende problemen als voor externaliserende problemen. Deze problemen worden vooral gevonden op het gebied van schoolprestaties (o.a. Amato, 2001; Spruijt, Kormos, Burggraaf & Steenweg, 2002), externaliserend gedrag inclusief riskante gewoonten, psychologisch en emotioneel welbevinden (o.a. Amato, 2001; Van der Valk et al., 2004), zelfbeeld en sociale relaties (Amato, 2001). Hieronder zal verder ingegaan worden op internaliserende en externaliserende problemen.

Internaliserende problemen en scheiding

Internaliserende problemen zijn een reflectie van interne stress, zoals depressie, angst, sociale problemen en somatische klachten. Deze hebben negatieve invloed op het zelfbeeld, academische prestaties, fysieke gezondheid, sociale competentie en zorgen voor een grotere gevoeligheid voor latere psychologische problemen (Gilliom & Shaw, 2004; Sourander & Helstelä, 2005). Zoals eerder beschreven is er een verband tussen scheiding van ouders en internaliserende problemen bij kinderen (Amato, 2006; Dykstra, 2000; Laumann-Billings & Emery, 2000). Mogelijke oorzaken voor internaliserende problemen na scheiding zijn het gescheiden worden van het kind van één van de ouders, de ouderlijke conflicten, opvoedingsstijl van ouders na scheiding, economische problemen, contactfrequentie en andere veranderingen (Cui, Donnellan, & Conger, 2007; De Graaf & Fokkema, 2007; Kelly & Emery, 2003; Amato, 2001; Sun, 2001). Ook hangt het effect van scheiding samen met de karaktereigenschappen, leeftijd en etniciteit van het kind (Kelly & Emery, 2003). Daarnaast is er onderzoek gedaan naar de verhouding tussen de invloed van omgeving en genetische invloeden. De verschillende onderzoeken gaan uit van een combinatie van genetische en omgevingsfactoren (D'Onofrio et al., 2007; D'Onofrio et al., 2007). Ook is er onderzoek gedaan naar de invloed van sekse op internaliserende problemen na scheiding.

Sekseverschillen in internaliserende problemen na scheiding

Over het algemeen hebben meisjes meer internaliserende problemen dan jongens. Uit onderzoek blijkt dat meer internaliserende problemen bij meisjes niet echtscheidings specifiek zijn (Spruijt & Duindam, 2005). De internaliserende problemen van meisjes lijken na scheiding niet extra toe te nemen, in vergelijking met jongens (Simons, Lon, Gordon, Conger, & Lorenz, 1999; Van der Valk & Spruijt, 2004). Onderzoeksbevindingen op dit gebied zijn echter niet eenduidig: uit ander onderzoek blijkt wel dat er na scheiding met name internaliserend probleemgedrag wordt gezien bij meisjes, meer dan bij jongens (Kelly, 2000; Lansford et al., 2006). Een onderzoek van Simons en anderen (1999) laat zien dat bij jongens de internaliserende problemen na ouderlijke scheiding niet extra toenemen. Er kan dus gesteld worden dat er geen duidelijke overeenstemming is over de effecten van scheiding op internaliserende problemen bij kinderen.

Externaliserende problemen en echtscheiding

Kinderen die een echtscheiding hebben meegemaakt, laten meer externaliserende problemen zien dan hun leeftijdsgenoten uit intacte gezinnen. Hieronder wordt agressief, delinquent gedrag (Simons et al., 1999; Amato 2001) en anti-sociaal gedrag verstaan (Amato, 2001). Kinderen uit scheidingsgezinnen laten bijvoorbeeld meer crimineel gedrag zien dan kinderen uit intacte gezinnen (Van der Rakt, 2011). Ook blijkt dat deze kinderen gemiddeld meer agressief, antisociaal en delinquent gedrag vertonen (Amato, 2001; Van Peer, 2007; Spruijt, 2009; Spruijt & Kormos, 2010; Van der Valk et al., 2005). Kinderen uit scheidingsgezinnen plegen daarnaast gemiddeld meer delicten, komen vaker in aanraking met de politie (Van Peer, 2007), roken vaker en worden vaker van school geschorst dan kinderen waarvan de ouders niet gescheiden zijn (Lansford et al., 2006). Ook drinken zij gemiddeld vaker alcohol en gebruiken meer drugs en marihuana (Amato, 2001; Frost & Pakiz, 1990; Spruijt, De Goede & Van der Valk, 2001). De kans op alcoholgebruik en cannabisgebruik ligt hoger bij kinderen uit eenoudergezinnen en nieuw-samengestelde gezinnen. Vooral kinderen die op korte termijn meerdere transities qua gezinsstructuur meemaken hebben een verhoogd risico hierop. In vergelijking met kinderen uit tweeoudergezinnen, halen kinderen uit éénoudergezinnen en nieuw samengestelde gezinnen minder goede schoolresultaten (Van Peer, 2007). Naast de verschillen door de gezinssamenstelling is er ook onderzoek gedaan naar sekseverschillen hierbij.

Sekseverschillen in externaliserende problemen na scheiding

Er worden inconsistente onderzoeksresultaten gevonden wat betreft deze sekseverschillen. Amato (2005) en Spruijt & Duindam (2005) tonen aan dat jongens sterker reageren met externaliserend gedrag na een ouderlijke scheiding dan meisjes. Uit de meta-

analyse van Amato (2001) blijkt dat jongens na een echtscheiding meer gedragsproblemen lieten zien dan meisjes. Onderzoek van Storks en collega's (2006) liet zien dat jonge jongens na echtscheiding ernstigere externaliserende problemen vertoonden, maar op 15-jarige leeftijd was dit sekseverschil verdwenen. Jongens lijken meer externaliserende gedragsproblemen te vertonen na echtscheiding dan meisjes (Kelly, 2000; Lansford et al., 2006). Met name adolescente jongens hebben twee maal meer kans om delinquent te worden dan hun leeftijdgenoten uit intacte gezinnen (Van Peer, 2007). Ander onderzoek toont aan dat externaliserende problemen bij meisjes juist significant toenemen na ouderlijke scheiding (Simons et al., 1999; Van der Valk & Spruijt, 2004). Spruijt et al. (2001) merken op dat meer externaliserende problemen bij jongens niet echtscheidingsspecifiek is. De belangrijkste bevinding naast de hierboven beschreven sekseverschillen is, dat echtscheiding gerelateerd kan worden aan negatieve gevolgen voor kinderen ongeacht het geslacht (Amato, 2001; Sun, 2001). Bij zowel jongens en meisjes doen deze problemen zich vooral in het eerste jaar na de scheiding voor. Bij jongens lijken ze echter langer te duren (Ince, 2013).

De rol van ouderlijke conflicten en ouder-kind relatie

Zoals beschreven is een van de mogelijke redenen van problemen bij kinderen na scheiding de conflicten van ouders die er vaak mee gepaard gaan. Een andere mogelijke oorzaak van problemen zijn de effecten van scheiding op de ouder-kindrelatie, die gemiddeld genomen slechter is in vergelijking met die in intacte gezinnen (De Graaf en Fokkema, 2007; Kelly & Emery, 2003; Hetherington, 1999).

Uit onderzoek komt naar voren dat scheidingskinderen op verschillende manieren geconfronteerd worden met conflicten tussen ouders. Ongeveer 20-25% van de kinderen hebben een hoge mate van conflicten ervaren tijdens het huwelijk van de ouders (Booth & Amato, 2001; Hetherington, 1999). Bij sommige ouders vermindert het aantal conflicten na de scheiding, maar de meeste ouders die voor de scheiding veel conflicten hadden lijken hun conflicten voort te zetten na de scheiding. De mate van conflicten voor scheiding is dan ook voorspellend voor de mate van conflicten na scheiding (Booth & Amato, 2001). Scheidingskinderen hebben dus te maken met een continuerende mate van conflicten. Een scheiding met veel ouderlijke conflicten zorgt bij kinderen in ongeveer 30% van de gevallen voor ernstige, negatieve gevolgen, zoals gedragsproblemen, leerproblemen, emotionele problemen en sociale problemen (Morawska & Thompson, 2009; Spruijt, 2009). Door ouderlijke conflicten kunnen kinderen zich angstig gaan voelen, stress ervaren en moeite hebben met het reguleren van hun emoties (Morawska & Thompson, 2009). De ouderlijke conflicten zijn ook bepalend voor de kwaliteit van de relatie tussen ouders en kinderen. Meer

conflicten tussen ouders gaan gemiddeld genomen gepaard met een minder goede relatie (Amato & Afifi, 2006; Cashmore & Taylor, 2008; De Graaf en Fokkema, 2007).

Ouderlijke conflicten, ouder-kind relatie en sekse

Onderzoek van onder andere Davies & Windle (1997) laat zien dat jongens in de kindertijd kwetsbaarder zijn voor de invloed van ouderlijke conflicten dan meisjes, terwijl meisjes in de adolescentie meer hinder ondervinden van ouderlijke conflicten. Meisjes zijn in hun adolescentiefase gevoeliger voor het ontwikkelen van een slecht zelfbeeld en minder zelfvertrouwen dan jongens. Meisjes zijn over het algemeen meer empathisch dan jongens en zij betrekken problemen van anderen (bijvoorbeeld van hun ouders) sneller op zichzelf. Daarnaast zijn meisjes gevoeliger voor relationele problemen dan jongens (Davies & Windle, 1997). Doordat meisjes gemiddeld genomen meer empathisch zijn dan jongens, is de kans groter dat ze betrokken raken bij ouderlijke conflicten omdat ze willen helpen (Harold & Conger, 1997). Uit onderzoek blijkt dat dit ook samenhangt met echtscheiding. De negatieve gevolgen van scheiding lijken groter te zijn wanneer er sprake is van ernstige ouderlijke conflicten (Dronkers, 1999; Kushner, 2009; Spruijt & De Goede, 1997).

Ook de kwaliteit van de ouderkind relatie hangt samen met de mate van problemen bij kinderen na scheiding. Wanneer de kwaliteit van de ouderkind relatie slecht is, zijn negatieve gevolgen voor de kinderen groter (Kline, Williams, Insabella, Little, 2003; van der Valk et al., 2004). King en Sobelewski (2006) vonden dat de kwaliteit van de vaderkind relatie samenhangt met minder internaliserende en externaliserende problemen bij adolescenten na scheiding.

Gezinssysteemtheorie

Zoals uit voorgaande blijkt kunnen ouderlijke conflicten leiden tot problemen bij kinderen. Dit kan verklaard worden vanuit de gezinssysteemtheorie. Deze theorie ziet het gezin als een sociaal systeem. In dit systeem zijn meerdere subsystemen te onderscheiden, zoals het ouderlijk systeem en het ouder-kindsysteem. De subsystemen beïnvloeden elkaar wederzijds, en hebben een bepaalde hiërarchie (Cox & Paley, 2003). Het systeem van de ouders speelt een belangrijke rol in de ontwikkeling van het kind. Verschillende onderzoeken hebben aangetoond dat de kwaliteit van de ouderlijke relatie het gedrag van ouders naar hun kinderen beïnvloedt en daarmee indirect ook invloed heeft op het functioneren van het kind (Cowan, Cohn, Cowan & Pearson, 1996; Fauber, Forehand, McCombs & Wierson, 1990). Als de relatie tussen ouders goed is, beïnvloedt dat de ouder-kind relatie op een positieve manier. Aan de andere kant is ook gebleken dat een problematische relatie gedurende de scheiding een negatief effect heeft op het ouder-kindsysteem (Krishnakumar & Buehler, 2000).

Uit onderzoek blijkt ook dat ouders met veel ouderlijke conflicten slechte rolmodellen zijn voor hun kinderen. Tevens hebben zij minder tijd en aandacht voor hun kinderen dan ouders met weinig conflicten (Spruijt, 2007). Ook blijkt dat kinderen die herhaaldelijk blootgesteld worden aan ouderlijke conflicten, regelmatig op dezelfde manier gaan reageren als hun ouders en verkeerde coping stijlen ontwikkelen (Fosco & Grych, 2008). Ouderlijke conflicten worden dus geassocieerd met negatieve interacties en een verminderde relatiekwaliteit tussen de ouder(s) en het kind (Bradfort et al., 2008; Amato & Afifi, 2006). Dit wordt ook wel het *spillover* effect genoemd. Het *spillover* effect houdt in dat aspecten van de ouderlijke relatie ‘doorsijpelen’ naar het ouderkind systeem (Krishnakumar & Buehler, 2000).

Vanuit de gezinssysteemtheorie beschouwd, zou een afname van ouderlijke conflicten zorgen voor minder problemen bij kinderen. Ook zou dit een verbetering van de ouder-kindrelatie bewerkstelligen. Uit onderzoek blijkt dat zowel de ouderkind relatie als de mate van ouderlijke conflicten ongunstiger zijn in scheidingsgezinnen (Fabricius & Luecken, 2007; Pruett, Williams, Insabella, & Little, 2003; van der Valk et al., 2004)

Het ouderschapsplan

In de wet die het scheiden van ouders regelt, staan de kinderen centraal. Zij zijn de zwakste partij en hebben recht op bescherming. Bij een scheiding is er sprake van een crisis in het gezin. Het is dan allereerst nodig dat de ouders zoveel mogelijk rust rondom de kinderen creëren en afspraken maken over de invulling van het ouderschap. Deze afspraken moeten vastgelegd worden in een ouderschapsplan (Rijksoverheid, 2009a). Het ouderschapsplan stimuleert ouders om deze afspraken te maken en stil te staan bij de gevolgen van de scheiding voor hun kinderen (Ter Voert & Geurts, 2013). Het ouderschapsplan is een regeling waarin ouders die uit elkaar gaan (scheiding of ontbinding van geregistreerd partnerschap), afspraken maken over hun minderjarige kinderen. Het ouderschapsplan is wettelijk verplicht voor gehuwde, geregistreerde ouders met of zonder gezamenlijk gezag en voor samenwonende ouders met gezamenlijk gezag. Het ouderschapsplan moet afspraken bevatten tussen beide ouders over de verdeling van zorg- en opvoedingstaken, informatie-uitwisseling over de kinderen en kinderalimentatie (Ter Voert & Geurts, 2013; Rijksoverheid, 2009). Ook kunnen er allerlei andere zaken die de ouders belangrijk vinden opgenomen worden, zoals bepaalde regels over bedtijden en huiswerk, opvattingen over straffen etc. Het uitgangspunt is dat beide ouders na de scheiding samen verantwoordelijk blijven voor de kinderen (Echtscheiding mediationwijzer, z.d.). Ouders zijn verplicht hun kinderen te betrekken bij het ouderschapsplan. Er moet rekening gehouden worden met de mening van het kind maar

ouders beslissen uiteindelijk. Voorkomen moet worden dat een kind tussen beide ouders moet kiezen (Rijksoverheid, 2009a). De doelstelling van het verplichte ouderschapsplan is conflicten over opvoedings- en verzorgingstaken met betrekking tot de kinderen te beperken (door ouders te verplichten hier voorafgaand aan de scheiding afspraken over te maken) (Ter Voert & Geurts, 2013). Het ouderschapsplan moet leiden tot meer contact tussen beide ouders en het kind; minder conflicten tussen ouders; minder problemen bij kinderen (Van der Valk & Spruijt, 2013). Daarmee zouden de nadelige gevolgen van de echtscheiding voor kinderen minder moeten worden (Ter Voert & Geurts, 2013).

Als de ouderlijke conflicten door het ouderschapsplan inderdaad verminderd worden en de relatie verbeterd, zou dit effect kunnen hebben op de problemen bij kinderen (Krishnakumar & Buehler, 2000). Dit zal in deze thesis onderzocht worden.

Dit onderzoek

In dit onderzoek wordt onderzocht of het ouderschapsplan, na de wettelijke invoering van Wet bevordering voorgezet ouderschap en zorgvuldige scheiding, gezorgd heeft voor een vermindering van de negatieve gevolgen voor het kind. Onderzoeksvraag 1a luidt: Is er verschil in de mate van internaliserende problemen bij kinderen die een scheiding hebben meegemaakt vóór en na de invoering van het verplichte ouderschapsplan? Er wordt verwacht dat de internaliserende problemen bij kinderen na invoering van het ouderschapsplan afgenomen zijn. Onderzoeksvraag 2a luidt: Is er verschil in de mate van externaliserende problemen bij kinderen die een scheiding hebben meegemaakt vóór en na de invoering van het verplichte ouderschapsplan? Er wordt verwacht dat de externaliserende problemen bij kinderen na invoering van het ouderschapsplan afgenomen zijn.

Vervolgens wordt gekeken naar sekseverschillen. Er wordt verwacht dat meisjes die een scheiding na de invoering van het ouderschapsplan hebben meegemaakt, minder internaliserende problemen laten zien dan meisjes die een scheiding hebben meegemaakt voor de invoering van het ouderschapsplan. Meisjes blijken in hun adolescentiefase gevoeliger te zijn voor ouderlijke conflicten dan jongens. Onderzoeksvraag 1b luidt: In hoeverre zijn er sekseverschillen in de mate van internaliserende problemen vóór en na de invoering van het ouderschapsplan? Daarnaast wordt verwacht dat jongens minder externaliserende problemen laten zien na invoering van het ouderschapsplan. Jongens blijken in de kindertijd kwetsbaarder te zijn voor de invloed van ouderlijke conflicten. Onderzoeksvraag 2b luidt: In hoeverre zijn er sekseverschillen in de mate van externaliserende problemen vóór en na de invoering van het ouderschapsplan?

Methode

Steekproef

De totale steekproef voor dit onderzoek bestaat uit een zogenaamde ‘gepoolde’ steekproef, die verkregen is door het aan elkaar koppelen van databestanden uit verschillende meetjaren; het betreft dan ook een crosss-sequentieel databestand. De data bestaan uit gegevens van in totaal 7809 scholieren uit de laatste drie klassen van het basisonderwijs (N = 4386) en de eerste drie klassen van het voortgezet onderwijs (N = 3423) in Nederland. De leeftijd van de scholieren varieert van negen tot zeventien jaar (N = 7779, $M = 13,18$; $SD = 1,41$). De steekproef bestaat uit 4036 meisjes (51,8%) en 3759 jongens (48,2%). De meerderheid van de scholieren is afkomstig uit een intact gezin met gehuwde of duurzaam samenwonende ouders: N = 6220 (79,9%); van 1432 (18,3%) scholieren zijn de ouders gescheiden, en van 135 (1,7%) scholieren is een van de ouders overleden. Alleen scholieren uit gescheiden gezinnen zullen worden meegenomen worden in huidig onderzoek. Het gaat daarbij niet alleen om de formele scheidingen, maar ook informele scheidingen.

Procedure

Voor dit onderzoek zijn data verzameld door middel van een cross-sequentiële survey: Scholieren & Gezinnen 2006-2013. De dataverzameling is steeds grotendeels uitgevoerd door bachelor thesis studenten Pedagogische Wetenschappen van de Universiteit Utrecht, in de jaren 2006, 2007, 2008, 2009, 2011 en 2013, onder supervisie van Dr. E. Spruijt en Dr. I. van der Valk van de Onderzoeksgroep Jeugd & Gezin van de Faculteit Sociale Wetenschappen. Verschillende basisscholen en middelbare scholen in Nederland zijn benaderd voor deelname aan het onderzoek. Wanneer scholen bereid waren tot medewerking, werden 2 of meer klassen geselecteerd. Vervolgens werden ouders van de betreffende scholieren geïnformeerd door middel van een brief, waarbij zij de mogelijkheid hadden bezwaar te maken tegen deelname van hun kind aan het onderzoek. In alle jaren van het onderzoek Scholieren & Gezinnen is gebruik gemaakt van deels identieke vragenlijsten. Deze vragenlijst is steeds door bachelorthesis studenten geïntroduceerd in bestaande klassen en individueel, anoniem en vrijwillig in de klas ingevuld door de scholieren.

Meetinstrumenten

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen is gebruik gemaakt van de Vragenlijst Scholieren en Gezinnen. Deze is grotendeels samengesteld door Dr. Ed Spruijt & Dr. Inge van der Valk van de Onderzoeksgroep Jeugd en Gezin van de Faculteit Sociale Wetenschappen van de Universiteit Utrecht en bestaat uit vragen over individueel en gezinsfunctioneren. Hierbij is zoveel mogelijk gebruikt gemaakt van bestaande instrumenten,

waarvan de betrouwbaarheid en validiteit reeds afdoende zijn aangetoond. Wel is in een aantal van de gevallen gewerkt met verkorte versies van verschillende instrumenten, met het oog op beperking van de totale invul-tijd.

Internaliserend probleemgedrag

Om internaliserend probleemgedrag te meten zijn in de Vragenlijst Scholieren en Gezinnen drie instrumenten afgenomen.

In de eerste plaats zijn, om depressieve symptomen te meten, tien van de 27 items opgenomen uit de *Children's Depression Inventory* CDI (Craighead, Smucker, Craighead, & Ilardi, 1998). Het gemiddelde van deze items wordt gebruikt als indicator voor het meten van depressieve symptomen. De vragen worden beantwoord op een vijfpuntsschaal, variërend van 1 (helemaal niet waar) tot 5 (erg waar). Een voorbeeld van een item is: "Ik slaap 's nachts vaak slecht en ben vaak moe." Met behulp van de *Cronbachs Alpha* wordt de betrouwbaarheid gesteld op $\alpha = .88$. Het gemiddelde van de gebruikte items is gebruikt als indicator van depressie

In de tweede plaats wordt angst gemeten met een deel van de herziene versie van de *Screen for Child Anxiety Related Emotional Disorders* (SCARED-R), vertaald door Muris en Steerneman (2001). De SCARED-R bestaat uit 38 items die gebruikt worden om vijf soorten angst te meten: gegeneraliseerde angst, paniekstoornissen, schoolangst, sociale angst en separatie-angst. Uit de SCARED-R zijn negen items opgenomen, die op een driepuntsschaal beantwoord zijn met de antwoordmogelijkheden 0 (bijna nooit), 1 (soms) of 2 (vaak). Het gemiddelde van de items wordt gebruikt als indicator voor het meten van angst. Een voorbeeld van een item is: "Ik maak me zorgen of het wel goed met me zal gaan." De items vormen samen een schaal (gemiddelde van de items), waarvan de betrouwbaarheid gesteld wordt op een *Cronbachs Alpha* van .86. Voor een deel van de datasets is daarnaast gebruik gemaakt van de SDQ om emotionele problemen / angst te meten.

Uitspraken over emotionele problemen werden gemeten met de subschaal "emotional symptoms" van de SDQ (Goodman, Meltzer, & Bailey, 2003). De betrouwbaarheid van deze subschaal was $\alpha = .71$. Een voorbeeld van een uitspraak over angstige gevoelens: "Ik ben zenuwachtig in nieuwe situaties, ik verlies makkelijk mijn zelfvertrouwen". Als indicator voor emotionele problemen is vanwege de onderlinge betrouwbaarheid het gemiddelde van de scores gebruikt.

Het besluit tot het samen nemen van depressie, angst en emotionele problemen tot het concept internaliserende gedragsproblemen is tot stand gekomen door middel van een factoranalyse. Hieruit blijkt dat de concepten depressie, angst en emotionele problemen hoog

met elkaar correleren, met $r = .71$. Meer dan 80% van de variantie wordt verklaard door de factor internaliserende gedragsproblemen.

Externaliserend probleemgedrag.

Om externaliserende gedragingen te meten is gebruik gemaakt van een deel van de *Direct and Indirect Aggression Scales* (DIAS) (Björkqvist, Lagerspetz, & Osterman, 1992). Deze vragenlijst meet de mate van agressief gedrag bij jongeren. Vragen worden beantwoord op een vierpuntsschaal, variërend van 1 (nooit) tot 4 (heel vaak). De betrouwbaarheid is met behulp van de *Cronbachs Alpha* gesteld op $\alpha = .90$. Een voorbeeld van een item is: "Ik neem wraak door gemene verhalen over de ander te vertellen." De DIAS bevat 23 items, waarvan er elf zijn opgenomen in de Vragenlijst Scholieren en Gezinnen. Het gemiddelde van deze 23 items is het uitgangspunt voor het meten van agressief gedrag.

Daarnaast wordt middels een zelfrapportage vragenlijst van Baerveldt, Van Rossem, en Vermande (2003) het concept delinquentie gemeten bij jongeren uit het Voortgezet Onderwijs. Uit deze vragenlijst zijn vijftien van de oorspronkelijke 23 items opgenomen in de Vragenlijst Scholieren en Gezinnen, waarvan het gemiddelde gebruikt wordt als indicator voor het meten van delinquent gedrag. De vragen gaan over delinquente activiteiten in de afgelopen twaalf maanden, bijvoorbeeld betrokkenheid bij een gevecht, een inbraak of een diefstal. Jongeren beantwoorden de vragen op een vierpuntsschaal met de mogelijkheden 1 (nooit), 2 (één keer), 3 (twee à drie keer) of 4 (vier keer of meer). De betrouwbaarheid van deze lijst wordt met behulp van *Cronbachs Alpha* gesteld op $\alpha = 0.84$ en het gemiddelde van de items vormt de schaal delinquentie.

Het concept externaliserende gedragsproblemen is door middel van een factoranalyse als één factor herkend met $r = .48$. Deze factor verklaart 74% van de variantie.

Analyseprocedure

Na het controleren van de data op typefouten en missende waardes, zullen er verschillende schalen aangemaakt worden. De relevante schalen (internaliserend gedrag, externaliserend gedrag, sekse kind en duur sinds scheiding) zullen worden beschreven aan de hand van steekproefgroottes, gemiddelden, standaarddeviaties, percentages en minimale en maximale waarden. Hierbij wordt gecontroleerd of er sprake is van een normaalverdeling. Als dit het geval is, dan zal er gebruik gemaakt worden van parametrische testen.

Met een ANOVA zal worden onderzocht of er een verschil is in de mate van internaliserende en externaliserende problemen bij adolescenten uit gescheiden gezinnen voor en na de invoering van het ouderschapsplan in 2009. De eerste groep zal bestaan uit scholieren waarbij de scheiding van ouders tussen 2005-2008 heeft plaatsgevonden (Groep I)

en de tweede groep zal bestaan uit scholieren waarbij de scheiding van ouders tussen 2010-2013 heeft plaatsgevonden (Groep II). Hier wordt ook rekening gehouden met de duur sinds scheiding, die kan variëren van minder dan een jaar tot maximaal 4 jaar. Dezelfde range is aangehouden bij beide groepen.

Er zal met een tweeweg ANOVA worden gekeken of er sekseverschillen zijn in de mate van internaliserende en externaliserende problemen ten gevolge van scheiding voor en na 2009. Er zal gekeken worden naar het hoofdeffect van het tijdstip van de scheiding, hoofdeffect van sekse, maar ook naar eventuele interactie effecten hiertussen.

Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de analyses beschreven. Daartoe zal eerst een kort overzicht worden gegeven van beschrijvende bevindingen. Om te onderzoeken wat het verschil is tussen kinderen die een scheiding hebben meegemaakt voor of na de invoering van het ouderschapsplan is op internaliserende en externaliserende problemen bij kinderen, zijn er variantieanalyses uitgevoerd.

Beschrijvende gegevens

De steekproefgroottes, de groepsgemiddelden en de standaarddeviaties zijn weergegeven in Tabel 1 voor internaliserende en externaliserende problemen bij jongens en meisjes in gescheiden gezinnen, voor of na de invoering van het ouderschapsplan.

Tabel 1

Beschrijvende statistieken voor internaliserende en externaliserende problemen per groep

Variabelen	Totaal			Jongens			Meisjes		
	N	M	SD	N	M	SD	N	M	SD
Internaliserend									
Groep I *	221	.06	.87	102	.21	.82	119	.06	.85
Groep II **	112	.37	1.06	55	.01	.93	56	.73	.95
Externaliserend									
Groep I	221	-.06	.83	102	.06	.84	119	-.16	.81
Groep II	111	-.07	.73	55	.11	.73	56	-.25	.96

Noot. * Groep I: jongeren waarbij de scheiding van ouders tussen 2005-2008 heeft plaatsgevonden en de duur sinds scheiding maximaal 4 jaar is. ** Groep II: jongeren waarbij de scheiding van ouders tussen 2010-2013 heeft plaatsgevonden.

Daarnaast is in dit onderzoek nagegaan of Groep I en Groep II in achtergrondkenmerken verschillen. Er is gekeken naar de leeftijd en sekse per groep. De beschrijvende statistieken zijn weergegeven in Tabel 2.

Tabel 2

Beschrijvende statistieken voor de achtergrondkenmerken leeftijd en sekse per groep

Variabele	Totaal			Jongens			Meisjes		
	N	M	SD	N	M	SD	N	M	SD
Leeftijd									
Groep I	221	12.41	1.54	102	12.30	1.44	119	12.05	1.63
Groep II	112	13.59	1.09	55	13.63	1.01	56	13.54	1.10

Voordat de variantieanalyses zijn uitgevoerd is eerst nagegaan of aan de assumpties voldaan wordt. Binnen de schaal internaliserende problemen wordt voldaan aan de normaal verdeling, maar binnen de schaal externaliserende problemen wordt hier niet aan voldaan. Gezien de grootte van de steekproef, kan er toch gebruik worden gemaakt van deze groep (Stevens, 2009). Als er gekeken wordt naar de assumptie van homogeniteit en gelijke variantie blijkt dat de schaal externaliserende problemen hieraan voldoet. Wat betreft de schaal internaliserende problemen wordt niet voldaan aan de homogeniteit en gelijke variantie. In dit onderzoek zijn de variabelen internaliserend probleemgedrag, externaliserend probleemgedrag, sekse en gescheiden gezinnen geanalyseerd.

Analyse onderzoeksvraag 1

De eerste onderzoeksvraag luidt: *is er verschil in de mate van internaliserende problemen bij kinderen die een scheiding hebben meegemaakt vóór en na de invoering van het verplichte ouderschapsplan?* Om te onderzoeken of er een verschil bestaat in het gemiddelde van internaliserende problemen van jongeren uit gescheiden gezinnen voor (Groep I) en na (Groep II) de invoering van het ouderschapsplan is een ANOVA uitgevoerd met Groep I en II als factor en internaliserende problemen als uitkomstmaat. Er blijkt significant verschil te zijn in de mate van internaliserende problemen tussen Groep I en Groep II: $F(6,613) = 7,714, p = .006, \eta^2 = .120$. Inspectie van de groepsgemiddelden (Tabel 1) laat zien dat er significante verschillen zijn gevonden in de mate van internaliserend gedrag voor of na de invoering van het ouderschapsplan. Inspectie van de data laat zien dat de jongeren in

Groep II gemiddeld hogere rapportages hebben van internaliserende problemen dan de jongeren uit Groep I.

Onderzoeksvraag 1b luidt: *in hoeverre zijn er sekseverschillen in de mate van internaliserende problemen vóór en na de invoering van het ouderschapsplan?* Om deze onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden is er een tweeweg ANOVA uitgevoerd. Door middel van de tweeweg ANOVA is bekeken of er sprake is van een hoofdeffect van sekse op internaliserend gedrag en van het ouderschapsplan op internaliserend gedrag, en of er mogelijk een interactie-effect is van groep en geslacht. Uit de analyse is gebleken dat er een significant effect is van sekse op internaliserend gedrag ($p = .000$). Meisjes scoren significant hoger op internaliserende problemen dan jongens (meisjes $M = .52$ en jongens $M = -.11$). Er blijkt ook nog een significant effect te zijn van het ouderschapsplan op internaliserend gedrag ($p = .003$). Daarnaast blijkt uit analyse dat er geen significant interactie-effect is van sekse en ouderschapsplan op de mate van internaliserend gedrag ($p = .258$). De verhoogde mate van internaliserende problemen na invoering van het ouderschapsplan zijn dus niet significant verschillend voor meisjes en jongens.

Analyse onderzoeksvraag 2

De tweede onderzoeksvraag luidt: *is er verschil in de mate van externaliserende problemen bij kinderen die een scheiding hebben meegemaakt vóór en na de invoering van het verplichte ouderschapsplan?* Om te onderzoeken of er een verschil bestaat in het gemiddelde externaliserende problemen van adolescenten uit gescheiden gezinnen voor en na de invoering van het ouderschapsplan is een ANOVA uitgevoerd. Deze ANOVA is uitgevoerd met Groep I en Groep II als factor en externaliserende problemen als uitkomstmaat. Er blijkt geen significant verschil te zijn in de mate van externaliserende problemen bij kinderen die een scheiding hebben meegemaakt vóór of na de invoering van het ouderschapsplan: $F(1,331) = .046$, $p = .830$, $\eta^2 = .000$.

Onderzoeksvraag 2b luidt: *in hoeverre zijn er sekseverschillen in de mate van externaliserende problemen vóór en na de invoering van het ouderschapsplan?* Om deze onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden is er een tweeweg ANOVA uitgevoerd. Door middel van de tweeweg ANOVA is bekeken of er sprake is van een hoofdeffect van sekse op externaliserend gedrag en of er mogelijk een interactie-effect is van groep en geslacht. Uit de analyse is gebleken dat er een significant effect is van sekse op externaliserend gedrag, $F(1,331) = 10.07$, $p = .002$, $\eta^2 = .03$. Inspectie van de data laat zien dat de jongens ($M = .085$) significant hoger scoren op externaliserende problemen dan meisjes ($M = -.207$). Er blijkt ook in dit model geen significant effect te zijn van het ouderschapsplan op externaliserend gedrag

($p = .84$). Zoals te verwachten blijkt ook uit de analyse dat er geen significant interactie-effect is van sekse en ouderschapsplan op de mate van externaliserend gedrag ($p = .468$).

Conclusie en discussie

In dit onderzoek is nagegaan of er aanwijzingen zijn dat het verplichte ouderschapsplan bij scheiding, dat door de wettelijke invoering van Wet bevordering voorgezet ouderschap en zorgvuldige scheiding in werking is gesteld, gezorgd heeft voor een vermindering van de negatieve gevolgen voor het kind. Hierbij is aandacht besteed aan zowel internaliserende als externaliserende problemen bij kinderen en jongeren. Daarnaast is onderzocht of er sprake is van sekseverschillen in de mate van problemen bij kinderen na scheiding. Vervolgens is nagegaan of er sekseverschillen zijn in de mate van problemen bij kinderen die een scheiding hebben meegemaakt vóór of na de invoering van het wettelijk ouderschapsplan.

Internaliserende problemen

Uit het onderzoek komen significante verschillen naar voren in de mate van internaliserende problemen van kinderen die een scheiding van ouders hebben meegemaakt voor invoering van het ouderschapsplan (Groep I) en de kinderen die dit hebben meegemaakt na invoering van het ouderschapsplan (Groep II). De internaliserende problemen Groep II waren groter dan die van Groep I, dit is tegengesteld aan de verwachtingen van de wetswijziging. De wetswijziging beoogde dat er een afname zou zijn in problemen bij kinderen na de invoering van het ouderschapsplan. De resultaten van dit onderzoek laten echter zien dat er na de invoering van het ouderschapsplan meer internaliserende problemen worden gevonden bij kinderen

Daarnaast is er een verschil gevonden tussen de mate van internaliserende problemen na scheiding tussen jongens en meisjes. Gemiddeld genomen hebben meisjes meer internaliserende problemen dan bij jongens (Kelly, 2000; Lansford et al., 2006). Er werd verwacht dat meisjes die een scheiding na de invoering van het ouderschapsplan hebben meegemaakt, minder internaliserende problemen laten zien dan meisjes van gescheiden ouders voor invoering van het verplichte ouderschapsplan. Uit dit onderzoek blijkt echter dat de internaliserende problemen van de meisjes die een scheiding meemaakten na invoering van het ouderschapsplan groter zijn dan meisjes die een echtscheiding van ouders meemaakten voor invoering van het ouderschapsplan. Bij beide groepen werd een hogere mate van internaliserende probleemgedrag gevonden. Dit zelfde verschil werd echter gevonden bij

jongens, al lijkt dit verschil bij meisjes iets groter dan bij jongens. De onderzoeksbevindingen zijn dus tegengesteld aan de verwachtingen.

Concluderend kan gesteld worden dat er meer internaliserende problemen zijn bij kinderen waarvan de ouders gescheiden zijn na invoering van het verplichte ouderschapsplan. Hierbij is geen sprake van een interactie-effect met geslacht.

Uit literatuuronderzoek kwam naar voren dat de kwaliteit van de ouderkind relatie samen hangt met de mate van problemen bij kinderen na scheiding. Wanneer de kwaliteit van de ouderkind relatie slecht is, zijn negatieve gevolgen voor de kinderen groter (Kline, Williams, Insabella, Little, 2003; van der Valk et al., 2004). King en Sobelewski (2006) vonden dat met name de kwaliteit van de vaderkind relatie samenhangt met minder internaliserende en externaliserende problemen bij adolescenten bij scheiding. Op grond van deze theorie werd verwacht dat doormiddel van het verplichte ouderschapsplan de ouder-kindrelatie zou verbeteren. Dit zou er dan weer voor zorgen dat de problemen van kinderen zouden afnemen. Dit blijkt vooralsnog niet uit de resultaten van dit onderzoek. De invoering van het wettelijk ouderschapsplan heeft geen positieve effecten op de mate van internaliserende problemen van kinderen na scheiding.

Externaliserende problemen

Ruziënde en elkaar demoniserende ouders maken een kind verdrietig, angstig en ook boos (Lawick, 2012). Het ouderschapsplan zou moeten leiden tot meer contact tussen beide ouders en het kind, waardoor een vermindering van conflicten tussen ouders zou ontstaan en ook minder problemen bij kinderen (Van der Valk & Spruijt, 2013). De nadelige gevolgen van de echtscheiding zouden voor het kind moeten verminderen (Ter Voert & Geurts, 2013). Op basis van deze informatie werd verwacht dat zowel internaliserende als externaliserende problemen minder zouden zijn bij kinderen die een scheiding hebben meegemaakt na de invoering van het ouderschapsplan, ten opzichte van kinderen die een scheiding voor de invoering van het ouderschapsplan hebben meegemaakt. Uit dit onderzoek is echter gebleken dat er geen verschillen zijn in de mate van externaliserende problemen bij kinderen die een scheiding hebben meegemaakt vóór of na de invoering van het verplichte ouderschapsplan. Dit is in tegenstelling tot onze verwachtingen.

Daarnaast is gekeken naar mogelijke sekseverschillen voor en na de invoering van het ouderschapsplan wat betreft externaliserende problemen. Uit de literatuur en analyses kwam naar voren dat jongens meer externaliserende problemen hebben dan meisjes. Als er echter gekeken wordt naar verschillen tussen jongens en meisjes voor of na de invoering van het ouderschapsplan, blijken er geen verschillen tussen hen te zijn wat betreft de mate van

externaliserende problemen. Dit is eveneens in tegenstelling tot de verwachtingen. Er werd verwacht dat jongens die een scheiding na de invoering van het ouderschapsplan hebben meegemaakt, minder externaliserende problemen zouden laten zien dan jongens die geen scheiding hebben meegemaakt.

Concluderend kan gesteld worden dat er geen verschil is in de mate van externaliserende problemen van kinderen waarvan de ouders voor en na de invoering van het verplichte ouderschapsplan gescheiden zijn. Er is hierbij ook geen interactie-effect met geslacht. Ook dit is niet overeenkomstig de verwachtingen. Bij de wetswijziging werd immers beoogd dat de problemen zouden afnemen als gevolg van de invoering van het ouderschapsplan, dit blijkt echter niet uit de resultaten.

Samenvattend is uit het huidige onderzoek gebleken dat er verschillen zijn in de problemen bij kinderen wat betreft de invoering van het ouderschapsplan. Het blijkt dat internaliserende problemen van scheidingskinderen na de invoering van het ouderschapsplan groter zijn dan ervoor. Wat betreft externaliserende problemen worden er geen verschillen gezien nadat het ouderschapsplan is ingevoerd. Bovendien werden er geen verschillen gezien tussen jongens en meisjes.

Alternatieve verklaringen

Na nadere beschouwing van de data bleek dat de mate van conflicten tussen ouders na invoering van het verplichte ouderschapsplan significant hoger is dan voor de invoering van dit ouderschapsplan. De negatieve gevolgen van scheiding lijken groter te zijn wanneer er sprake is van ernstige ouderlijke conflicten (Dronkers, 1999; Kushner, 2009; Spruijt & De Goede, 1997). Het toenemen van de ouderlijke conflicten wordt mogelijk veroorzaakt door het feit dat er nu meer verplicht contact tussen ouders is. Ouders zijn verplicht te overleggen met elkaar om afspraken te maken over de kinderen. Bij een aanzienlijk deel van de scheidende ouders zorgt dit verplichte contact voor meer conflicten. Kinderen blijken vooral last te hebben van strijdende ouders. Bij ongeveer dertig procent van de scheidingen zijn problemen rondom financiën en/of ouderschapsplan. Bij vijftien procent van deze laatste verloopt de scheiding zeer problematisch (Lawick, 2012). Met de invoering van de wet van het ouderschapsplan is er meer gevecht ontstaan. Hierdoor is de strijd nog dichterbij de kinderen komen te zitten (Lawick, 2012). De negatieve gevolgen van scheiding lijken groter te zijn wanneer er sprake is van ernstige ouderlijke conflicten (Dronkers, 1999; Kushner, 2009; Spruijt & De Goede, 1997). Dit kan een verklaring bieden waarom kinderen na de invoering van het ouderschapsplan meer problemen laten zien dan voor de invoering van het ouderschapsplan.

Sterke en zwakke kanten

Aan het onderzoek zijn zowel sterke als zwakke kanten te noemen. Een zwak punt is dat de data in verschillende meetrondes is afgenomen over verschillende jaren. Bij sommige onderdelen zijn er verschillende meetinstrumenten en vragen gebruikt. Dit geeft mogelijk enkele vertekeningen. Daarnaast is elke groep respondenten slechts eenmaal meegenomen in de meetronden. Hierdoor is niets te zeggen over de effecten op de langere termijn. Bij de dataverzameling is enkel gebruik gemaakt van zelfrapportage van de scholieren zelf. Het onderzoek zou een betrouwbaarder beeld geven wanneer deze gebaseerd zou zijn op meerdere bronnen (Landsheer, 't Hart, De Goede, & Van Dijk, 2003).

Naast relatief zwakke kanten aan het onderzoek zijn er ook sterke punten te noemen. In het onderzoek is gebruik gemaakt van een grote dataset. Hierdoor is er een grote en dus betrouwbare steekproef gebruikt, waardoor de betrouwbaarheid van de instrumenten en uitkomsten goed zijn. De validiteit van het onderzoek is gewaarborgd door het gebruik van gestandaardiseerde instrumenten. Bovendien is een sterke kant van het onderzoek het vernieuwende karakter. De invoering van het ouderschapsplan is relatief 'nieuw' en er is slechts één eerder onderzoek gedaan naar de effecten van dit ouderschapsplan op de problemen bij kinderen. Hierbij werd niet gecontroleerd voor de duur sinds scheiding, wat in dit onderzoek wel is gebeurd. Op deze manier levert dit onderzoek een relevante bijdrage voor de maatschappij.

Aanbevelingen voor nader onderzoek

In vervolgonderzoek zal gekeken moeten worden of de problemen toenemen door de tijd en of de gevonden problemen aanhouden wanneer de scheiding langer dan 4 jaar geleden is. Uit het onderzoek komt naar voren dat er geen positieve resultaten te noemen zijn voor de gevolgen van scheiding op kinderen na invoering van het wettelijk ouderschapsplan. Bij zowel jongens als meisjes nemen de internaliserende problemen toe. Als mogelijke verklaring werd benoemd dat dit te maken had met de toename van ouderlijke conflicten.

Vervolgonderzoek zou concreet kunnen nagaan welke aspecten hierin een rol spelen en hoe dit verminderd zou kunnen worden. Daarnaast zal onderzocht moeten worden of de relatiekwaliteit tussen ouder-kind wel toeneemt bij de kinderen die een scheiding hebben meegemaakt na invoering van het ouderschapsplan.

Het ouderschapsplan beoogde vermindering van conflicten tussen ouders en daardoor afname van problemen van kinderen na scheiding. Dit onderzoek toont aan dat het ouderschapsplan in de huidige vorm daar niet in slaagt en dat er geen vermindering is te zien zowel in internaliserende als in externaliserende problemen bij kinderen.

Referenties

- Amato, P. R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and the Family*, 62(4), 1269-1287. doi: 10.1111/j.1741-3737.2000.01269.x
- Amato, P. R. (2001). Children of divorce in the 1990s: An update of the Amato and Keith (1991) meta-analysis. *Journal of Family Psychology*, 15(3), 355-370. doi: 10.1037//0893-3200.15.3.355
- Amato, P. R. (2005). The impact of family formation change on the cognitive, social, and emotional well-being of the next generation. *Future of Children*, 15(2), 75-96. doi: 10.1353/foc.2005.0012
- Amato, P.R. (2006). *Children and divorce: What we know and what we need to know*. Paper presented at the International Conference on Children and Divorce, 24-27 July 2006, University of East Anglia, Norwich, UK.
- Amato, P. R., & Afifi, T. D. (2006). Feeling caught between parents: Adult children's relations with parents and subjective well-being. *Journal of Marriage and Family*, 68, 222-235.
- Amato, P. R., & Keith, B. (1991). Parental divorce and the well-being of children: A meta analysis. *Psychological Bulletin*, 110(1), 26-46. doi: 10.1037/0033-2909.110.1.26
- Booth, A. & Amato, P. R. (2001), Parental Predivorce Relations and Offspring Postdivorce Well-Being. *Journal of Marriage and Family*, 63, 197–212. doi: 10.1111/j.1741-3737.2001.00197.x
- Cashmore, J., Parkinson, P., & Taylor, A. (2008). Overnight Stays and Children's Relationships With Resident and Nonresident Parents After Divorce. *Journal of Family Issues*, 29, 707-733. doi: 10.1177/0192513X07308042.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) (2013). *Echtscheiding: leeftijdsverschil, kinderen, geboorteland, huwelijksduur*. Binnengehaald op 3 januari 2014 van <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=60060ned&D1=4-6,149&D2=0-3&HDR=G1,T&VW=T>.
- Cowan, P.A., Cohn, D.A., Cowan, C.P., & Pearson, J.L. (1996). Parents' attachment histories and children's externalizing and internalizing behaviors: Exploring family systems models of linkage. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 64, 53-63.
- Cox, M. J., & Paley, B. (2003). Understanding families as systems. *Current Directions in Psychological Science*, 12, 193-196. doi: 10.1111/1467-8721.01259

- Cui, M., Donnellan, M. B. & Conger, R. D. (2007). Reciprocal influences between parents' marital problems and adolescents internalizing and externalizing behaviour. *Developmental Psychology, 43*, 1544-1552. doi: 10.1037/0012-1649.43.6.1544
- Davies, P. T., & Windle, M. (1997). Gender-specific pathways between maternal depressive symptoms, family discord, and adolescent adjustment. *Developmental Psychology, 33*, 657-668
- De Graaf, P., & Fokkema, T. (2007). Contacts between Divorced and Non-Divorced Parents and Their Adult Children in the Netherlands: An Investment Perspective. *European Sociological Review, 33*, 263-277. doi: 10.1093/esr/jcl032
- D'Onofrio, B. M., Turkheimer, E., Emery, R. E., Harden, K. P., Slutske, W. S., Heath, A. C., . . . Martin, N. G. (2007). A genetically informed study of the intergenerational transmission of marital instability. *Journal of Marriage and Family, 69*, 793 – 809.
- D'Onofrio, B. M., Turkheimer, E., Emery, R. E., Hermine, H., Maes, J. S., & Eaves, L. J. (2007). A children of twins study of parental divorce and offspring psychopathology. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 48*, 667 – 675.
- Dronkers, J. (1999). The effects of parental conflicts and divorce on the well-being of pupils of Dutch secondary education. *European Sociological Review, 15*, 195-212.
- Dykstra, P. A. (2000). Diversiteit in gezinsvormen en levenskansen van kinderen op de langere termijn. *Bevolking en Gezin, 29(2)*, 109-140
- Echtscheiding & MediationWijzer (z.d.). *Ouderschapsplan*. Binnengehaald op 3 januari 2014 van <http://www.echtscheiding.nl/kinderen/ouderschapsplan>
- Fabricius, W. V. & Luecken, L. J. (2007). Postdivorce living arrangements, parent conflict, and long-term physical health correlates for children of divorce. *Journal of Family Psychology, 21*, 195-205.
- Fauber, R., Forehand, R., McCombs, T. A., & Wierson, M. (1990). A mediational model of the impact of marital conflict on adolescent adjustment in intact and divorced families: The role of disrupted parenting. *Child Development, 61*, 1112-1123.
- Frost, A.K., & Pakiz, B. (1990). The effects of marital disruption on adolescents: Time as a dynamic. *American Journal of Orthopsychiatry, 60*, 544-555
- Gilliom, M., & Shaw, D. S. (2004). Co-development of externalizing and internalizing problems in early childhood. *Development and Psychopathology, 16*, 313-333. doi:10.1017/S0954579404044530
- Grych, J.H., & Fincham, F.D. (2001). *Interparental conflict and child development, theory, research and application*. Cambridge, University Press.

- Harold, G. T., & Conger, R. D. (1997). Marital conflict and adolescent distress: The role of adolescent awareness. *Child Development, 68*, 333-350.
- Harold, G. T., Fincham, F. D., Osborne, L. N., & Conger, R. D. (1997). Mom and dad are at it again: adolescent perceptions of marital conflict and adolescent psychological distress. *Developmental Psychology, 33*, 333-350.
- Hetherington, E. M. (1999). *Should we stay together for the sake of the children?* In Hetherington, E. M. (Ed.), *Coping with divorce, single parenting, and re-marriage* (pp. 93–116). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Ince, D. (2013). *Themadossier wat werkt bij scheiding?* Utrecht: Nederlands Jeugd Instituut.
- Kelly, J. B. (2000). Children's adjustment in conflicted marriage and divorce: A decade review of research. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 39*(8), 963-973. doi: 10.1097/00004583-200008000-00007
- Kelly, J. B., & Emery, R. E. (2003). Children's adjustment following divorce: Risk and resilience perspectives. *Family Relations, 52*(4), 352-362. doi: 10.1111/j.1741-3729.2003.00352.x
- Kerig, P. K. (1998). Moderators en mediators of the effects of interparental conflict on children's adjustment. *Journal of Abnormal Child Psychology, 26*, 199-212
- King, V., & Sobolewski, J. M. (2006). Nonresident fathers' contribution to adolescent well-being. *Journal of Marriage and Family, 68*, 537-557.
- Kline, M., Williams, T. Y., Insbella, G., & Little, T. D. (2003). Family and legal indicators of child adjustment to divorce among children with young families. *Journal of Family Psychology, 17*, 169-180.
- Krishnakumar, A., & Buehler, C. (2000). Interparental conflict and parenting behaviors: A meta-analytic review. *Family Relations, 49*, 25-44. doi: 10.1111/j.1741-3729.2000.00025.x
- Krohn, M. D., Hall, G. P., & Lizotte, A. J. (2009). Family Transitions and Later Delinquency and Drug Use. *Journal of Youth and Adolescence, 38*(3), 466-480. doi: 10.1007/s10964-008-9366-8
- Kushner, M. A. (2009). A review of the empirical literature about children development and adjustment postseparation. *Journal of Divorce and Remarriage, 50*, 496- 516.
- Landsheer, H., 't Hart, H., De Goede, M., & Van Dijk, J. (2003). *Praktijkgestuurd onderzoek: Methoden van praktijkonderzoek*. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff.
- Lansford, J. E., Malone, P. S., Castellino, D. R., Dodge, K. A., Pettit, G. S. & Bates, J. E. (2006). Trajectories of internalizing, externalizing, and grades for children who have

- and have no experienced their parents' divorce or separation. *Journal of Family Psychology*, 20, 292-301.
- Laumann-Billings, L. & Emery, R. E. (2000). Distress among young adults from divorced families. *Journal of Family Psychology*, 14(4) 671-687.
- Lawick, J. (2012). Vechtscheidende ouders en hun kinderen. *Systeemtherapie*, 24(3), 129-150
- Morawska, A., & Thompson, E. (2009). Parent problem checklist: Measure of parent conflict. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 43, 260-269. doi: 10.1080/00048670802653281
- Nederlands Jeugdinstuut (2013). *Dossiers jeugd. Echtscheiding*. Binnengehaald op 3 januari 2014 van <http://www.nji.nl/Scheiding>.
- Pruett, M. K., Williams, T. Y., Insabella, G., & Little, T. D. (2003). Family and legal indicators of child adjustment to divorce among families with young children. *Journal of Family Psychology*, 17, 169-180.
- Rijksoverheid (2009a). "*Uit elkaar... en de kinderen dan?*". Brochure Rijksoverheid Jeugd en Gezin, binnengehaald op 3 januari 2014 van <http://www.rijksoverheid.nl/-onderwerpen/scheiden/documenten-enpublicaties/brochures/2009/03/10/uit-elkaar-en-de-kinderen-dan.html>
- Simons, R. L., Lin, K., Gordon, L. C., Conger, R. D., & Lorenz, F. O. (1999). Explaining the higher incidence of adjustment problems among children of divorce compared with those in two-parent families. *Journal of Marriage and Family*, 61(4), 1020-1033. doi: 131.211.208.19
- Sourander, A. & Helstelä, L. (2005). Early predictors of externalizing and internalizing problems in adolescence. A prospective follow-up study from age 8 to 16. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 14(8), 415-423. doi 10.1007/s00787-005-0475-6
- Spruijt, E. (2007). *Scheidingskinderen. Overzicht van recent sociaal-wetenschappelijk onderzoek naar de gevolgen van ouderlijke scheiding voor kinderen en jongeren*. Amsterdam: Uitgeverij SWP
- Spruijt, E. (2009). *Kinderen en Echtscheiding*. State-of-the-Art 2009, thema Opvoeding. In opdracht van NWO. Binnengehaald op 3 januari 2014 van www.nwo.nl.
- Spruijt, E., Kormos, H., Bruggraaf, C., & Steenweg, A. (2002). *Het verdeelde kind, literatuuronderzoek omgang naar scheiding*. Amsterdam: SWP.
- Spruijt, E., & Duindam, V. (2005). Problem behavior of boys and young men after parental divorce in the Netherlands. *Journal of Divorce & Remarriage*, 43, 141-155. doi:10.1300/J087v43n03_08

- Spruijt, E. & Kormos, H. (2010). *Ontwikkeling en opvoeding van scheidingskinderen. In: Handboek scheiden en de kinderen. Voor de beroepskracht die met scheidingskinderen te maken heeft*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum
- Spruijt, E., & De Goede, M. P. M. (1997). Transitions in family structure and adolescent well-being. *Adolescence*, 32, 897-912.
- Spruijt, E., De Goede, M., & Van der Valk, I. (2001). The well-being of youngsters and changing family types. *Patient Education and Counseling*, 45, 285-294.
- Stevens, J. P. (2009). *Applied multivariate statistics for the social sciences*. Taylor & Francis Inc.
- Storksén, I., Roysamb, E., Holmen, T. L., & Tambs, K. (2006). Adolescent adjustment and well-being: Effects of parental divorce and distress. *Scandinavian Journal of Psychology*, 47(1), 75-84. doi: 10.1111/j.1467-9450.2006.00494.x
- Sun, Y. M. (2001). Family environment and adolescents' well-being before and after parents' marital disruption: A longitudinal analysis. *Journal of Marriage and Family*, 63, 697-713. doi: 10.1111/j.1741-3737.2001.00697.
- Ter Voert, M. J., & Geurts, T. (2013). *Evaluatie Ouderschapsplan*. Een eerste verkenning. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC), Ministerie van Veiligheid en Justitie
- Van den Berg, T. (2010). Gevolgen van echtscheiding bij kinderen; een pleidooi voor ondersteuning aan kinderen en ouders. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 49, 254-261.
- Van der Rakt, M. (2011). *Two generations of crime; The intergenerational transmission of criminal convictions over the life course*. Academisch proefschrift, Radboud Universiteit Nijmegen.
- Van der Valk, I. (2004). *Family Matters*. Proefschrift Universiteit Utrecht
- Van der Valk, I., & Spruijt, E. (2004). De gevolgen van echtscheiding voor kinderen. JOOK, Jaarboek voor Ontwikkelingspsychologie, *Orthopedagogiek en Kinderpsychiatrie*, 6, 324-342.
- Van der Valk, I., & Spruijt, E. (2013). *Het ouderschapsplan en de effecten voor kinderen*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC), Ministerie van Veiligheid en Justitie.
- Van der Valk, I., Spruijt, E., De Goede, M., Maas, C., & Meeus, W. (2004). Gezinsstructuur en internaliserend en externaliserend probleemgedrag van adolescenten en jongvolwassenen. Een longitudinaal groeicurveonderzoek. *Kind en Adolescent*, 25, 92-100. doi: 10.1007/BF03060910

- Van der Valk, I., Spruijt, E., DeGoede, M., & Maas, C. (2004). Marital status, marital process, and parental resources in predicting adolescents' emotional adjustment: a multilevel analysis. *Journal of Family Issues*, 25, 291-317.
- Van der Valk, I., Spruijt, E., De Goede, M., Maas, C., & Meeus, W. (2005). Family structure and problem behavior of adolescents and Young adults: A growth-curve study. *Journal of Youth and Adolescence*, 34, 533–546. doi: 10.1007/s10964-005-8841-8
- Van Peer, C. (2007). *De impact van een (echt)scheiding op kinderen en ex-partners*. SVR Studie 2007/1. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering